

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАУРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO1-M22 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Брила Наталія Іванівна

Керівник: **Дорож Ірина Анатоліївна**,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та
методик початкової освіти

Рецензент: **Галаманжук Леся Людвигівна**,
доктор педагогічних наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ	8
1.1. Патріотичне виховання здобувачів початкової освіти як педагогічна проблема.....	8
1.2. Особливості освітнього потенціалу методу проєктної діяльності як засобу патріотичного виховання здобувачів початкової освіти на уроках технологій в початковій школі.....	17
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ	29
2.1. Критерії оцінки та показники рівнів патріотичної вихованості молодших школярів	29
2.2. Стан патріотичної вихованості дітей молодшого шкільного віку (за результатами констатувального етапу експерименту).....	35
2.3. Педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів на уроках технологій.....	36
2.4. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	52
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Нагальною проблемою нашої держави сьогодні є розвиток всебічно розвиненої освіченої особистості та виховання людини-патріота, людини, яка буде освічена в політичній і соціальній сферах життя. Патріотичне виховання має базуватися на формуванні моральних якостей, фізичному та інтелектуальному розвитку дитини, починаючи з дитинства. Школа виконує головну роль в цьому напрямку. Завданням школи є прищеплення любові до Батьківщини, рідного краю, рідного міста, поваги до громадян країни, допомоги в пізнанні минулого та розумінні сьогодення, знайомство зі звичаями та історичними набуттями минулих поколінь.

«Патріотичне виховання здобувачів початкової освіти – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, сі громадянських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [45].

Успіхи в вихованні дітей визначаються багатьма чинниками. Один із чинників – це педагог, який бере на себе роль вихователя. Другим, і не менш важливим чинником є педагогічна технологія, яку обирає вихователь для впливу на учня. Творчо працюючий педагог завжди веде активний пошук дидактичних засобів, які допоможуть зробити процес виховання найбільш цікавим та успішним. Тому важливим є правильний вибір форм і методів роботи з молодшими школярами в позаурочний час. Одним з ефективних сучасних методів організації виховання є робота дітей над проектами.

Оскільки на нинішньому етапі творення Нової української школи діти молодшого шкільного віку утверджуються в нових цікавих сферах діяльності,

з-поміж іншого проєктної, особливої актуальності набуває стан реформування змісту початкової освіти, її модернізація засобами проєктної діяльності. Тому завдання вчителя – зберегти для майбутнього ті предковічні здобутки народу, які лежать у підвалинах його існування, і передати наступному поколінню.

Проаналізувавши наукову літературу, бачимо, що актуальним об'єктом дослідження сьогодні є патріотичне виховання. Ця проблема розкривається в роботах філософів, істориків, психологів, педагогів. Різні аспекти патріотичного виховання описані в працях І. Беха, А. Бойко, М. Боришевського, О. Вишневського, В. Вугрич, П. Ігнатенка, В. Івашковського, С. Карпечук, О. Киричука, О. Коркішко, Н. Косарева, О. Кузьменко, А. Корицької, В. Кузя, В. Мачурського, Б. Мельниченко, Н. Нікітіної, Р. Петронговського, О. Пометун, В. Поплужного, О. Рацул, Ю. Римаренка, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, К. Чорної. У своїх працях вони досліджували поняття «патріотизму» та наголошували на усвідомленні безперечної цінності Батьківщини. М. Болдирєв, М. Гончаров, Ф. Корольов, Т. Ільїна, І. Огородніков, Г. Щукіна класифікували методи виховання. Багато вчених приділяли увагу дослідженню та вивченню саме проєктної діяльності.

Науковці та дослідники С. Гончаренко, О. Козина, Є. Полат, О. Рибіна, Ю. Хотунцев дають визначення терміну «проєктна технологія». Дослідники О. Ільяшева, В. Копилова, Н. Пахомова, О. Рибіна, І. Соловйова, І. Чечель розглядали метод проєктів, як технологічну діяльність, яка потребує моральної та інтелектуальної підготовки, як педагога, так і учня.

Сьогодні є відсутніми наукові дослідження, в яких планування освітньої діяльності початкової школи враховувало потенціал проєктної діяльності саме на уроках технологій як засобу патріотичного виховання учнів початкової школи. Про це свідчить відсутність методик проєктного виховання як важливого складника патріотичного виховання молодших школярів.

Отже, недостатня розробленість у вітчизняній педагогіці означеної проблеми зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи **«Патріотичне**

виховання здобувачів початкової освіти засобами проєктної діяльності на уроках технологій».

Об'єкт дослідження – патріотичне виховання учнів початкової школи.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови патріотичного виховання учнів початкової школи засобами засобами проєктної діяльності на уроках технологій.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати ефективність організаційно-педагогічних умов патріотичного виховання учнів початкової школи засобами проєктної діяльності на уроках технологій.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

– на основі аналізу психолого-педагогічних джерел окреслити зміст ключових понять дослідження та здійснити аналіз феномену «патріотичне виховання учнів початкової школи засобами проєктної діяльності на уроках технологій»;

– визначити організаційно-педагогічні умови патріотичного виховання учнів початкової школи засобами проєктної діяльності на уроках технологій;

– окреслити критерії, показники та рівні сформованості патріотичної вихованості учнів початкової школи;

– експериментально апробувати організаційно-педагогічні умови патріотичного виховання учнів початкової школи засобами проєктної діяльності на уроках технологій.

У процесі реалізації завдань дослідження використано **методи дослідження:**

теоретичні (аналіз і синтез наукових джерел) з метою порівняння, зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, визначення понятійного апарату, сутнісних ознак, структури й умов патріотичного виховання засобами проєктної діяльності на уроках технологій;

емпіричні (спостереження, анкетування, бесіди, опитування), щоб виявити рівні сформованості патріотичного виховання учнів початкової школи та рівень патріотичної компетенції педагогів;

експериментальні (констатувальний і формувальний експерименти) для з'ясування основних недоліків традиційної освіти та перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов;

статистичні (кількісний та якісний аналіз результатів дослідження) з метою підтвердження достовірності результатів наукового пошуку.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що визначені організаційно-педагогічні умови патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами організаційно-педагогічних умов патріотичного виховання учнів початкової школи засобами проєктної діяльності на уроках технологій та запропонована методика їх реалізації дають змогу ефективніше здійснювати освітній процес у сучасній початковій школі відповідно до Концепції «Нова українська школа».

Апробація. Експериментальною базою дослідження були заклади загальної середньої освіти, а саме: КЗ ЗСО Ліцей № 17 Хмельницької міської ради та Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №7 міста Хмельницького.

Крім того, апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалося шляхом доповідей на міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях, науково-практичних семінарах. Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та на заняттях наукового гуртка «Виховання молодших школярів засобами художньої праці»

Публікації. Було опубліковано статтю: «Шляхи національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти на уроках технологій» (2023).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (72 найменування). Обсяг основної частини роботи складає 55 сторінок.

ВИСНОВКИ

Вирішені в ході дослідження завдання, а так же отримані теоретичні та експериментальні дані, що свідчить про досягнення мети дослідження, дозволили зробити ряд узагальнюючих висновків.

Патріотичну культуру доцільно визначати як частину загальної культури особистості, що представляє собою інтегративну форму розвитку патріотичних якостей особистості за допомогою формування і розвитку базових складових, як мінімум, трьох компонентів: пізнавально-когнітивного (збережені в пам'яті знань патріотичного змісту); емоційно-ціннісного (сприйняття Батьківщини і пов'язаних з нею понять і фактів як цінності) і поведінкового (діяльнісного) – прояв в конкретних вчинках і справах патріотичної відповідальності і турботи.

Значущою характеристикою цієї структури є спрямованість суб'єкта на участь в безпосередній патріотичній діяльності. При цьому патріотичні знання, цінності, норми складають ядро патріотичної культури, стабільну частину якої визначають поведінкові прояви і діяльні сценарії особистості.

Оскільки основи культури формуються в дитячому віці, то, відповідно, завдання формування базису патріотичної культури є метою, яка повинна охопити весь освітній процес, пронизуючи все його структури, інтегруючи освітній процес і позаурочну діяльність, а також різноманітні види діяльності школяра.

Базою для формування основ патріотичної культури у молодших школярів, на наш погляд, виступає осмислення не лише історико-патріотичних знань і літературно-патріотичних знань про Батьківщину, її символи і героїчні сторінки історії, звичаї і народну творчість, фольклор, а й про історію рідного краю – малої Батьківщини. використання методу проєктів на уроках технологій. За допомогою всіх перерахованих можливостей, на наш погляд, і формуються основи патріотичної культури молодшого школяра, відбувається результативне залучення школяра в найрізноманітніші форми творчої педагогічної і комунікаційної діяльності.

Проведений формувальний експеримент дозволив обґрунтувати

педагогічні умови, спрямовані на забезпечення формування історичної культури учнів. Основними умовами є: системність та цілісність формування ціннісного ставлення до традицій українського народу молодших школярів; шляхом внесення ціннісних складових у зміст освітніх компонент та використання методу проєктів з залученням технологічної діяльності; розгортання культурно-освітнього простору для активно-творчої національно-патріотичної діяльності учнів.

Результати діагностики експериментальної і контрольної груп до і після проведення експерименту показують, що запропоновані педагогічні умови та методи та патріотично орієнтовані проєкти сприяють засвоєнню ціннісних орієнтирів і формуванню у молодших школярів основ патріотичної культури, що говорить про результативність використовуваних технологій і засобів проєктної діяльності на уроках технологій для патріотичного виховання здобувачів початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Леся Сучасне розуміння патріотичного виховання. *Педагогічний альманах* : збірник праць молодих науковців [Електронне видання] / відп. ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. с. 9-13.
2. Барилко Є. О. Виховання патріотизму в учнів середніх шкіл США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Луганськ, 2011. 20 с.
3. Башинська Т. Проектувальна діяльність – основа взаємодії вчителя та учнів. *Початкова освіта*. 2003. №1. С.59-62.
4. Беліменко Л. Актуальність та значущість проектної діяльності. *Початкова школа*. 2011. №6. С.38-39
5. Бех І. Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/3/vupysk_21.pdf.
6. Бех І. Д. Патріотизм у потенціалі педагогічної науки. *Патріотизм – нагальна потреба України й українців* : матеріали XII Захаренківських педагогічних читань, Всеукр. наук.-практ. конф. / упор. Г. А. Назаренко. Черкаси : ЧОПОПП, 2015. С. 6–10.
7. Бех І. Д., Кириченко В. І., Петрочко Ж. В. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посіб. 2-е вид., змінене. Харків : Друкарня Мадрид, 2016. 140 с.
8. Бойко Т. Національно-патріотичне виховання як квінтесенція конфлікту ідентичностей. URL: <http://ukrnationalism.com/publications/1440-nationalno-patriotychne-vykhovannia-iak-kvintsesentsiia-konfliktu-identychnosti.html>.
9. Борисов В. В., Тхоржевський В. В. Вимірювання розвитку складових національної самосвідомості особистості. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 3. С. 51–58.

10. Варзацька Л. О., Дика Н. М., Паціра Н. В., Свінкова Л. А. Рідна мова й мовлення : підруч. для 2 кл. чотирирічної початк. шк. / за ред. П. П. Кононенка. Київ : Равлик, 1997. 352 с.
11. Василюшин М. Сучасний урок в музеях художньо-мистецького профілю України і Польщі. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2015. № 2 (24). С. 77–83.
12. Василюшин М. Партнерство школи і музею: історичні моделі співпраці. URL: http://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/pedos3t/tom3/39_vasylyshyn.pdf.
13. Ведмеденко Д. В., Осовська О. П. Формування національно-культурної самосвідомості як основи духовно-морального розвитку учнів. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у сучасному освітньому просторі України на засадах етнопедagogіки* : матеріали Всеукр. наук.-прак. інтер.-конф., 20 жовтня – 20 листопада 2015 р. / упор.: Л. Шелемей, Л. Келембет, О. Фляк, О. Риндич. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2016. С. 40–43.
14. Веремійчик І. М., Тименко В. П. Трудове навчання : підруч. для 3 кл. загальноосв. навч. закл. Київ : Генеза, 2014. 104 с.
15. Веремійчик І. М., Тименко В. П. Трудове навчання : підруч. для 4 кл. загальноосв. навч. закл. Київ : Генеза, 2015. 104 с.
16. Винницька Я., Табенська Ю., Осипов Д. Арт-бук «Скриня. Речі сили». Львів : Вид-во Старого Лева, 2016. 156 с.
17. Ворощук О. Г. Стан музейної справи у навчальних закладах Вінницької області. *Український музей при навчальному закладі: історія – сучасність* : зб. наук. праць Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені В. О. Сухомлинського. Кіровоград : Видавництво КОІШПО імені Василя Сухомлинського, 2008. С. 33–34.
18. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. / Ін-т інноваційних технологій та змісту освіти. Рівне : Волинські обереги, 2007. 219 с.
19. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.

- 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ, 2007. 20 с.
20. Гавлітіна Т. М. Управління національно-патріотичним вихованням підлітків у позашкільному навчальному закладі в контексті адаптивних процесів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2006. № 5. С. 29–34.
21. Гільберг Т. Г. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі» : для пед. працівників. Київ : Генеза, 2021. 160 с.
22. Гільберт Т., Тарнавська С., Грубіян Л., Павич Н. Я досліджую світ підруч. для 3 кл. закл. загал. середн. освіти : у 2 ч. Ч.2. Київ : Генеза, 2020. 160 с.
23. Гільберт Т., Тарнавська С., Грубіян Л., Павич Н.Я досліджую світ підруч. для 3 кл. закл. загал. середн. освіти : у 2 ч. Ч.1. Київ : Генеза, 2020. 160 с.
24. Гільберт Т., Тарнавська С., Павич Н.Я досліджую світ підруч. для 2 кл. закл. загал. середн. освіти у 2 ч. Ч.1. Київ : Генеза, 2019. 144 с.
25. Гільберт Т., Тарнавська С., Павич Н.Я досліджую світ підруч. для 2 кл. закл. загал. середн. освіти у 2 ч. Ч.2. Київ : Генеза, 2019. 144 с.
26. Гільберт Т., Тарнавська С., Павич Н.Я досліджую світ підруч. для 4 кл. закл. загал. середн. освіти у 2 ч. Ч.2. Київ : Генеза, 2021. 160 с.
27. Гільберт Т., Тарнавська С., Павич Н.Я досліджую світ підруч. для 4 кл. закл. загал. середн. освіти у 2 ч. Ч.1. Київ : Генеза, 2021. 160 с.
28. Гусь І. М., Калмикова І. В. Метод проектів. Управління школою. 2005. № 5. С. 8–11.
29. Гуцан Л.А. Гра як засіб виховання у молодших школярів позитивного ставлення до трудових традицій і звичаїв. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. Тернопіль : Тернопіл. держ. пед. ун-т, 2002. №7. С. 24–29 .
30. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
31. Додусенко Н. О. Проектна діяльність в початковій школі. Харків: Основа, 2010.

32. Жаровська О. П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Вінниц. держ. пед. ун-т імені М. Коцюбинського. Вінниця, 2015. 20 с.
33. Закон України «Про загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
34. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
35. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017. № 38-39.
36. Зоряна М. І., Богданець-Білокаленко Н. І. Літературне читання : підруч. для 4 кл. загальноосвітніх навч. закл. Київ : Грамота, 2015. 175 с.
37. Коберник О. Проектна технологія на уроках трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2008. №1. С. 4.
38. Концепція «Нова Українська школа». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>; <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
39. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/01/18/1-kontsepsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-17012018-na-grom-obgovor.docx>.
40. Кримський С.Б. Проект і проектування в сучасній цивілізації. *Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати*: Практико-зорієнтований збірник. За ред. М. Шевцова, І. Єрмаков. Київ : «Департамент», 2003. С.6-15.
41. Лернер П. Проектування як основний вид пізнавальної діяльності школярів. *Завуч*. 2003. № 7 (157). С. 6.
42. Логвін В. Метод проектів в контексті сучасної освіти. *Завуч*. 2002. № 26. С. 8-11.
43. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <http://nvo-astra.dv.kr.ua/actual/548->

mmethodichn-rekomendacyi-schodo-naconalno-patrotichnogo-vihovannya.html.

Методичні рекомендації. Початкова школа. URL: <https://osvita.ua/school/materials/metod-rekom/61559/>.

44. Миропольська Н. Готовність учителів до впровадження естетико-виховних технологій. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2014. Вип. 7. С. 152–162.

45. Михальченко Н. В. Психодіагностика патріотичної рефлексії молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 87–92.

46. Моделювання. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/моделювання>

47. Національно-патріотичне виховання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-pravditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>

48. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / за ред. М. Грищенка. Київ, 2016. 40 С. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/20195>

49. Нова українська школа : poradnik vikhovatelyu grupy prodovzhenogo dnia u zakladaх загальної середньої освіти : навчально- методичний посібник / за ред. Г. І. Дмитрів, Г. Д. Стрільчик. Львів: Світ, 2019. 224 с.

50. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.

51. Патріотизм. *Енциклопедія політичної думки. Словopedia*. URL: <http://slovopedia.org.ua/40/53407/261250.html>.

52. Патріотизм. *Педагогічний словник для молодих батьків* / АПН України, Інститут проблем виховання, Держ. Центр соціальних служб для молоді ; авт. колектив : Т. Ф. Алексєєнко, Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва. Київ, 2002. 348 с.

53. Патріотизм. *Філософський енциклопедичний словник*. URL: <https://studfiles.net/preview/5129867/page:70/>.

54. Патріотизм. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2 вид. перероб і допов. Київ, 1986. 800 с.

55. Патріотичне виховання : Самріті. Курс юного патріота. URL: <https://www.ifppl.net/--cvtn>.
56. Прасол Д. В. Психологічні аспекти патріотичного виховання молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2 (49). С. 148–151.
57. Семінар-презентація «Патріотизм як цінність і консолідуюча основа нації». URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/510>.
58. Сенченко А. Я. Чи існує українська людина як така? URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5350/1/Senchenko.docx>.
59. Сенченко А. Я., Сенченко О. А. Патріотизм як домінуюча сила консолідації і розвитку суспільства: сучасний український контекст. *«Гілея: науковий вісник»* : зб. наук. праць. 2016. Вип. 106. С. 245–248.
60. Сипченко В. І., Коркішко О. Г., Коркішко А. В. Експериментальні викладки методики виховання патріотичних почуттів молодших школярів загальноосвітньої школи. URL: http://korkishkoartem.ucoz.ua/publ/publikacii/eksperimentalni_vikladki_metodiki_vikhovannja_patriotichnikh_pochuttiv_molodshikh_shkoljariv_zagalnoosvitnoji_shkoli/2-1-0-4.
61. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>.
62. Терпелюк С. Концептуальні основи аналізу поняття «патріотичні цінності». URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/42_1/visnuk_24.pdf.
63. Тищенко В. П., Веремійчик І. М. Трудове навчання : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2012. 111 с.
64. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти I ступеня (під керівництвом О. Я. Савченко). URL: <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/>.
65. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти I ступеня (під керівництвом Р. Б. Шиян). URL: <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60408/>.

66. Типові освітні програми для 2–11 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>.
67. Філіпчук Н. О. Виховання особистості засобами музейної педагогіки. *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи* : матеріали П'ятої наук.-практ. конф. (28–29 вересня 2017 р.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. Київ, 2017. С. 115–116.
68. Шевченко Г. П. Виховання – процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості. *Духовність особистості*. 2015. Вип. 3. С. 288–299. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2015_3_28.
69. Шевченко Г. П. Культура і мистецтво в ідеалотворенні особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 6. С. 294–305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_6_29.
70. Шевченко Г. П. Проблеми духовності людини XXI століття. *Духовність особистості*. 2012. Вип. 5. С. 241–250.
71. Шевчук Т. О. Формування емоційно-почуттєвої сфери молодших школярів у художньо-ігровій діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ, 2000. 21 с.
72. Ящук С. Суть та структура проектно-технологічної діяльності учнів. *Зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини*. Київ : Наук. світ, 2002. С. 298-304.